

<https://doi.org/10.31874/2520-6702-2021-12-2-244-262>

УДК 378.4:001.895:[005.25:006]

Петроє Ольга

ORCIDiD [0000-0003-2941-1455](https://orcid.org/0000-0003-2941-1455)

доктор наук з державного управління, професор,
Інституту вищої освіти НАПН України,
завідувач відділу дослідницької діяльності університетів
o.petroye@ihed.org.ua

Відповідальність дослідницької діяльності університетів: концептуальні основи та стандарти

У статті вперше у вітчизняній науці актуалізовано тему відповідальності дослідницької діяльності університетів як окремої комплексної проблеми. Показано, що характерною рисою сучасного етапу розвитку концепції відповідальності дослідницької діяльності є різноманітність підходів до її трактування як складної системи суспільних відносин, принципів, базових цінностей, а також функціональних вимог, умов, процесів, інструменти тощо. З'ясовано причини та висвітлено тенденції щодо стандартизації відповідальності дослідницької діяльності в міжнародних та європейських документах. Встановлено склад суб'єктів (державна, національні органи влади; наукові працівники (дослідники); дослідницькі організації; партнери транскордонного співробітництва; фінансові структури у сфері досліджень; заінтересовані сторони, включаючи приватний сектор, громадянське суспільство, усіх інших суб'єктів відкритої науки в усьому світі). Окреслено сферу їх відповідальності в системі дослідницької діяльності.

244

Розкрито концептуальні основи відповідальності дослідницької діяльності як інструменту з узгодження усього процесу досліджень та інновацій з цінностями, потребами та очікуваннями суспільства, що передбачає налагодження співпраці між усіма зацікавленими сторонами у сфері наукової освіти, визначення порядку денного досліджень, забезпечення доступу до результатів та проєктів нових досліджень, дотримання цінностей гендерної та етичної відповідальності та ін.

Показано місце та провідну роль концепції відповідальності дослідницької діяльності як складової в рамкових програмах ЄС з досліджень та інновацій. Обґрунтовано роль університетів у підвищенні відповідальності дослідницької діяльності ЗВО та формуванні культури відповідальних досліджень та інновацій в суспільстві. Окреслено завдання підвищення відповідальності дослідницької діяльності вітчизняних університетів на сучасному етапі: розроблення національних стандартів та впровадження політики відповідальності на всіх рівнях та в усіх сферах дослідницької діяльності; розроблення алгоритму дій для успішної імплементації стандартів відповідальності в систему дослідницької діяльності університетів; забезпечення навчання та створення умов для реалізації відповідальних досліджень в університетах.

Ключові слова: відповідальні дослідження та інновації; дослідницька діяльність університетів; відповідальність університету; стандарти відповідальності дослідницької діяльності.

Вступ

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що темпи науково-технічного прогресу та зміни, спричинені економікою «четвертої промислової революції» (4IR) кардинально змінили дослідницький ландшафт, відкрили суспільству доступ до більшої кількості джерел інформації та збільшення фактів для неоднозначних оцінок науки, актуалізували вимоги з боку суспільства щодо підвищення відповідальності дослідницької діяльності. Особлива роль у цих

процесах відводиться університетам, основною місією яких є «навчати, виховувати, проводити дослідження» для сприяння стійкому розвитку та вдосконалення суспільства» (*Higher Education in the Twenty-first Century Vision and Action? 1998*). Університет як заклад вищої освіти покликаний відігравати різноманітну та складну роль у динамічному, швидко мінливому суспільному та природному середовищі. У свою чергу, сектор дослідницької діяльності університетів, об'єктивно інтегрованих в надзвичайно складну реальність «багатоваріативного вибору у динамічному режимі взаємозалежного середовища» (*The Role of Research in Higher Education, 2008*) переживає значні зміни та перетворення разом з усією системою вищої освіти, наукової та науково-технічної діяльності, суспільних відносин, в цілому.

Важливим внеском у розуміння того, чому важливим є намір неминучої трансформації освітньої та дослідницької діяльності університетів є зміни, спричинені автоматизацією, зміною способу життя та праці. Передача інформації вже не є єдиною компетенцією закладів вищої освіти (ЗВО) (Nancy, 2018). Сьогодні університети відіграють провідну роль у просуванні громадянського дискурсу та громадянської освіти. Вони є одними з небагатьох установ, основною місією яких є надання інструментів для вивчення різних джерел знань, розпізнавання істини від вигадки та формування суджень на основі аналізу цих знань (Sands, Berkman, 2021). Зокрема, метою найбільш авторитетних університетів на сучасному етапі є розвиток потенціалу для навчальних досягнень та їх використання у практичній діяльності, служіння громаді як частина культури навчання, вплив на політику через дослідження, що базуються на доказах тощо (Nancy, 2018).

Ключовим критерієм дослідницької діяльності університету, у цьому контексті є відповідальність, що відображає відповідність або невідповідність між тим, що роблять університети, і тим, що суспільство від них очікує. Це стосується не тільки ролі та місця університету як закладу вищої освіти у суспільстві, але також охоплює доступ та участь, викладання та навчання, дослідницьку функцію університетів, відповідальність вищої освіти перед іншими галузями суспільства і т.і. (Debate on relevance in higher education, 2001).

Будучи основними інститутами суспільства знань, університети відіграють вирішальну роль в інтеграції відповідальності як основної цінності в наукових дослідженнях (Responsible Research and Innovation in Academic Practice, 2018). Це покладає особливі зобов'язання та відповідальність за дослідницьку діяльність університету на усіх її суб'єктів – наукових, науково-педагогічних працівників, осіб, які навчаються в університеті, інших працівників університету, а також працівників підприємств, які спільно з університетом провадять наукову, науково-технічну, та інноваційну діяльність (ч.4. ст..53) (Про вищу освіту, 2014).

Постановка проблеми. Основу стандартів дослідницької діяльності університетів України становлять положення Закону України «Про вищу освіту» та Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Зокрема, Законом України «Про вищу освіту» встановлено окремі стандарти відповідальності «закладу вищої освіти», «здобувачів вищої освіти», «учасників освітнього процесу», «засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування», «ректора, президента, начальника, директора тощо», дисциплінарної відповідальності «наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти» та ін. (табл. 1).

Таблиця 1

Законодавчо визначені вітчизняні стандарти відповідальності у вищій освіті

Статті Закону	Положення Закону
Стаття 1. Основні терміни та їх визначення	1) автономія закладу вищої освіти - самостійність, незалежність і відповідальність закладу вищої освіти у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом 22) студентоцентроване навчання - підхід до організації освітнього процесу, що передбачає: заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу
Стаття 26. Основні завдання закладу вищої освіти	П.1. Основними завданнями закладу вищої освіти є: 4) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах
Стаття 32. Принципи діяльності, основні права та обов'язки закладу вищої освіти	П.1. Діяльність закладу вищої освіти провадиться на принципах: 2) розмежування прав, повноважень і відповідальності засновника (засновників), державних органів та органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належить заклад вищої освіти, органів управління закладу вищої освіти та його структурних підрозділів П.3. Заклади вищої освіти зобов'язані: 1) вживати заходів, у тому числі шляхом запровадження відповідних новітніх технологій, щодо запобігання та виявлення академічного плагіату в наукових роботах наукових, науково-педагогічних, педагогічних, інших працівників і здобувачів вищої освіти та притягнення їх до <i>дисциплінарної відповідальності</i> ;
Стаття 34. Керівник закладу вищої освіти	1. Безпосереднє управління діяльністю закладу вищої освіти здійснює його керівник (<i>ректор, президент, начальник, директор тощо</i>). Його права, обов'язки та <i>відповідальність</i> визначаються законодавством і статутом закладу вищої освіти.
Стаття 44. Умови прийому на навчання для здобуття вищої освіти	13. Прийом до закладів вищої освіти здійснюється на засадах об'єктивності та відкритості. Відповідальність за забезпечення об'єктивності та відкритості прийому до закладів вищої освіти несуть їх керівники.

Джерело: (Закон України «Про вищу освіту», 2014)

Законодавчо стандартизовано також лише дуже загальні або окремі питання відповідальності у сфері наукової та науково-технічної діяльності, зокрема - відповідальність «наукового працівника», «керівника структурних підрозділів» наукової установи, посад

«секретаря відповідального наукового підрозділу, наукового видавництва, редакції наукового видання», відповідальності «за збереження наукових об'єктів, що становлять національне надбання» установи» (табл. 2).

Таблиця 2

Законодавчо визначені вітчизняні стандарти відповідальності у науковій та науково-технічній діяльності

<i>Статті Закону</i>	<i>Положення Закону</i>
Стаття 6. Науковий працівник	6. Науковий працівник не може бути примушений до проведення наукових досліджень - якщо вони або їх результати завдають чи можуть завдати шкоди здоров'ю та життю людини, навколишньому природному середовищу, а також <i>не може бути притягнутий до відповідальності за відмову від участі у таких дослідженнях</i>
Стаття 7. Наукова установа	13. Керівники структурних підрозділів наукової установи .. <i>Керівник структурного підрозділу наукової установи в межах своїх повноважень несе відповідальність за діяльність структурного підрозділу</i>
Стаття 16. Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання	5. У разі реорганізації, ліквідації або приватизації <i>установи, відповідальної за збереження наукового об'єкта</i> , включеного до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання, для забезпечення його належного функціонування Кабінет Міністрів України приймає рішення щодо подальшого збереження такого об'єкта.
Стаття 31. Посади наукових працівників	8) керівник (завідувач, секретар <i>відповідальний, головний редактор</i>) та заступники керівника (завідувача, <i>секретаря відповідального, головного редактора</i>) наукового підрозділу, наукового видавництва, редакції наукового видання

Джерело: (Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», 2015)

Етичний кодекс ученого України (2009), який регулює відносини науковців між собою та із суспільством, установлює основні засади для оцінки вченими своєї власної роботи та діяльності колег під моральним кутом, встановлює пріоритетність моральних вимірів науки та соціальної відповідальності спільноти вчених і кожного вченого зокрема: як автора; як керівника; як викладача; як консультанта чи експерта; як громадянина.

У 2016 році Підкомісією «Академічна доброчесність» Науково-методичної комісії з організаційно-методичного забезпечення вищої освіти МОН було підготовлено Рекомендації щодо забезпечення принципів академічної доброчесності членів академічної спільноти – студентів всіх рівнів підготовки, аспірантів і докторантів, викладачів, менеджменту університету (*Рекомендації щодо забезпечення принципів академічної доброчесності, 2016*), у якому академічна доброчесність розглядається не тільки як академічна свобода, але й відповідальність за кожне висловлене судження, оцінку, будь-який здійснений вчинок.

Основні положення цих документів імплементовано в практику дослідницької діяльності університетів через прийняття кодексів доброчесності та етичних кодексів університетів, факультетів, кафедр, вчених, студентів різних галузей знань, що складають основу формування відповідальних відносин у сфері дослідницької діяльності університету.

Проте, у вітчизняних документах відповідальність найчастіше трактується як санкція за порушення академічної доброчесності: «На рівні закладів вищої освіти і наукових установ академічна відповідальність за порушення академічної доброчесності може встановлюватися для здобувачів освіти, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників, а також для структурних підрозділів відповідних закладів освіти (наукових установ) (Розширений глосарій термінів та понять, 2017), що суттєво звужує його зміст у порівнянні існуючими сучасними міжнародними, європейськими, національними підходами, та актуалізує необхідність даного дослідження.

Аналіз попередніх досліджень із проблеми. Тема відповідальності дослідницької діяльності упродовж багатьох років є предметом досліджень в зарубіжній науці. На окрему увагу у цьому контексті заслуговують публікації: колективу американських вчених «Responsible Science: Ensuring the Integrity of the Research Process» (1992); H. Vessuri «The Role of Research in higher Education: Implications and Challenges for an Active Future Contribution to Human and Social Development» (2008); експертів UNESCO «Higher Education, Research and Innovation: Changing Dynamics» (2009); V. Rene «A vision of responsible innovation» (2013); колективу авторів «Towards a Research Agenda for Promoting Responsible Research Practices» (2021) та багато інших.

В той же час, дослідження відповідальності дослідницької діяльності ще не набули системного характеру у вітчизняній науці. На сьогодні ці дослідження носять фрагментарний характер, є результатом усвідомлення проблеми лише окремими вітчизняними ученими, висвітлюють лише окремі аспекти існуючої проблеми підвищення відповідальності дослідницької діяльності, та актуалізують необхідність активізації досліджень за цією тематикою, розробки та запровадження стандартів відповідальних досліджень на національному, галузевому та інституційному, в т.ч. – університетському рівнях як необхідної умови підвищення якості наукових досліджень та технічних розробок, посилення спроможності українських університетів в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів.

Метою статті є узагальнення міжнародних і європейських стандартів та обґрунтування концептуальних засад відповідальності дослідницької діяльності університетів.

Методи дослідження

Нові тенденції щодо підвищення відповідальності у системі дослідницької діяльності породили потребу переосмислення нормативних та моральних стандартів, які зобов'язують відповідальну поведінку наукових працівників (дослідників), дослідницьких інституцій (університетів) та інших суб'єктів дослідницької діяльності, що знайшло своє відображення у численних кодексах, настановах, рекомендаціях та заявах усіх рівнів: міжнародного, національного, галузевого, інституційного (наукових установ, університетів і т.ін.) та індивідуального. Сьогодні ці документи є ключовим ресурсом для дослідників та всіх, хто заінтересований у науковій етиці, доброчесності, відкритості, відповідальності досліджень, на їх основі викристалізовується концепція та розробляються стандарти відповідальності науки та дослідницької діяльності у сучасному світі. Тому, основним методом даного дослідження є

контент-аналіз міжнародних, європейських, національних та інституційних стандартів у сфері відповідальності дослідницької діяльності.

Результати дослідження

Характерною ознакою зростання актуальності відповідальності в дослідницькій діяльності є збільшення уваги до цього питання багатьох інституцій міжнародного, регіонального та національного рівнів. На окрему увагу у цьому контексті заслуговують напрацювання з питань відповідальності досліджень, здійснені експертами UNESCO, World Conference on Research Integrity та ЄС.

Базові засади Міжнародних стандартів відповідальності дослідницької діяльності закладено в Рекомендації UNESCO щодо науки та наукових працівників (дослідників), якою *покладено відповідальність* (Recommendation on Science and Scientific Researchers, 2017):

1) на держави-члени за:

- забезпечення прав та обов'язків у сфері дослідницької діяльності;
- створення сприятливих умов щодо забезпечення відповідальності за проведення високоякісних наукових досліджень;
- створення механізмів та прийняття необхідних заходів щодо забезпечення максимально повної реалізації, поваги, захисту та заохочення прав та зобов'язань наукових працівників (дослідників) та інших осіб-суб'єктів дослідницької діяльності, етичної та гендерної відповідальності;
- ініціювання, фінансування чи реалізацію наукових досліджень та розробок, що проводяться у відповідності з принципами відповідальності дослідників та забезпечення прав людини та ін..

2) на наукових працівників (дослідників) за:

- використання результатів дослідницької діяльності у високій відповідальності перед людством та навколишнім середовищем;
- забезпечення високої відповідальності наукових працівників (дослідників), що здійснюють наукові дослідження та розробки перед своєю країною, а також перед міжнародною спільнотою за їх відповідність між народним ідеям та цілям.

Невід'ємною умовою забезпечення відповідальності наукових працівників (дослідників) є створення *їм належних умов, які б заохочували відповідальні практики у дослідницькій діяльності* (Recommendation on Science and Scientific Researchers, 2017):

- забезпечення відповідності «статусу» наукових працівників (дослідників) рівню зобов'язань та відповідальності притаманної їм роботи щодо їх компетентності у зв'язку з виконанням цих зобов'язань та відповідальності;
- забезпечення науковим працівникам (дослідникам) прав, умов роботи, матеріальної допомоги та моральної підтримки, необхідних для виконання їх завдань;
- заохочення наукових досліджень і розробок, які можуть сприяти відповідальному та мирному застосуванню досягнень науки та техніки.
- забезпечення відповідальності у сфері наукової освіти та підготовки наукових працівників (дослідників) шляхом підтримки прагнення до формування культури наукового прогресу на засадах сталого розвитку; впливу науки на майбутні покоління; відповідальності людини за захист навколишнього середовища, біосфери та біорізноманіття.

Значні напрацювання у питаннях відповідальності дослідницької діяльності систематизовано в рамкових документах міжнародних конференцій World Conference on

Research Integrity. Зокрема, відповідальність дослідників є основним змістом Сінгапурської заяви про доброчесність досліджень, спрямованої на заохочення розробки єдиних політик, керівних принципів та кодексів поведінки з довгостроковою метою сприяння підвищенню доброчесності досліджень у всьому світі. Основні вимоги щодо відповідальності дослідників висувуються до: чесності; дотримання нормативних актів; методів дослідження; фіксації досліджень; результатів досліджень; авторства; подяки усім, хто зробив внесок у публікації; експертної перевірки; конфлікту інтересів; комунікації з громадськістю; повідомлення про безвідповідальну практику досліджень; реагування на безвідповідальну практику досліджень; дослідницького середовища, суспільних інтересів (Singapore statement on research integrity, 2010).

В Монреальській заяві про етичні принципи при проведенні трансграничних спільних досліджень визначено 4 групи відповідальності індивідуальних та інституційних партнерів в трансграничному дослідницькому співробітництві (Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaborations, 2013):

- 1) загальна партнерська відповідальність (сумлінність; довіра; місія; ціль);
- 2) відповідальність в управлінні спільними дослідженнями (комунікації; угоди; узгодженість із законодавством, політикою і правилами; витрати і винагорода; транспарентність; управління ресурсами; моніторинг);
- 3) відповідальність в партнерських відносинах (ролі і відповідальність; звичайні практики і припущення; конфлікти; повноваження представництва);
- 4) відповідальність за результати дослідження (дані, інтелектуальна власність і матеріали досліджень; публікації; авторство і висловлювання подяки; відношення до безвідповідальних дослідницьких практик; звітність).

Учасники 5th World conference on research integrity акцентували увагу на оцінці зусиль, спрямованих на покращення доброчесності в дослідженнях та використання емпіричної інформації при розробці політики доброчесності досліджень та уклали порядок денний, яким зобов'язали World Conference on Research Integrity Foundation (Amsterdam agenda, 2017) створити «Реєстр досліджень щодо відповідального ведення досліджень» (RRRCR).

На 6-й Всесвітній конференції з питань доброчесності досліджень, що відбулася в червні 2019 року в Гонконзі, були сформульовані та схвалені принципи оцінювання дослідників з метою визнання та заохочення відповідальних досліджень, попередження сумнівних дослідницьких практик, зміцнення доброчесності дослідницької діяльності (на усіх їх етапах-від розробки ідеї до поширення результатів), сфокусовані на заохочуючій поведінці до підвищення відповідальності дослідників (Hong Kong Principles for assessing researchers, 2019) (Табл.1).

Таблиця 1

Принципи оцінювання відповідальності дослідників

Принципи	Ключова ідея принципу
Принцип 1: оцінка відповідальності досліджень	Оцінювання відповідальності дослідників від початкового до завершального етапу дослідницької діяльності, включаючи розробку ідеї дослідження, дизайн дослідження, методологію, виконання, ефективного поширення
Принцип 2: цінність	Цінність точної та прозорої звітності усіх досліджень, незалежно

повної звітності	від результатів
Принцип 3: винагорода практик відкритої науки	Цінність відкритої науки (відкрите дослідження) - наприклад, відкриті методи, матеріали та дані
Принцип 4: визнання широкого спектру дослідницької діяльності	Цінність широкого спектру досліджень вчених, таких як поширення, інновації, повторюваності, синтезу та метадосліджень
Принцип 5: визнання важливості завдань рецензування та наставництво	Цінність інших внесків у відповідальні наукові дослідження та дослідницьку діяльність, таких як рецензування на отримання грантів та публікацій, наставництво, інформаційна робота та обмін знаннями

Джерело: (The Hong Kong Principles for assessing researchers, 2020)

Наголошуючи на однаковій важливості всіх принципів, було розроблено індикатори відповідальних дослідницьких практик, підкріплені кейсами, які ілюструють підходи до того, як ці принципи можуть діяти для забезпечення більшого визнання та кар'єрного зростання дослідників, котрі провадять надійні, добросесні та прозорі практики дослідницької діяльності.

В ЄС ідея відповідальності дослідницької діяльності набувала потужного розвитку і поширення в ході розгортання політики відповідальних досліджень та інновацій (RRI), спрямованої на заохочення суспільних суб'єктів до спільної роботи з дослідниками та дослідницькими інституціями впродовж усього процесу досліджень та інновацій (R&I) для кращого узгодження їх цілей та результатів з цінностями, потребами та очікуваннями суспільства (Van Nooyeweghen, 2016).

Основи концепції відповідальності дослідницької діяльності в ЄС (щодо залучення суспільства до досліджень; налагодження відносин між дослідниками, особами, уповноваженими приймати політичні рішення, представниками приватного сектору та громадськості; відповідального використання науково-технічного прогресу з дотриманням основних етичних цінностей та ін.) були закладені в 6-й рамковій дослідницькій Програмі ЄС (Making a reality of The European Research Area, 2002-2006) та розвинуті в програмній діяльності 7-ї рамкової Програми ЄС (Building the Europe of Knowledge, 2007-2013).

Рамкові умови для відповідальної діяльності та співпраці дослідників, роботодавців та фінансуючих суб'єктів в ЄС створює Європейська хартія дослідників, яка визначає загальні вимоги ключових учасників щодо відповідальності за дослідницьку діяльність (*The European Charter for Researchers, 2005*):

1) дослідників: свобода досліджень; етичні принципи; професійна відповідальність; професійне ставлення; договірні та юридичні зобов'язання; підзвітність; передовий досвід у дослідженні; поширення, використання результатів; залучення громадськості; відносини з керівниками (та менеджерами); контроль та управлінські обов'язки; постійний професійний розвиток:

2) роботодавців та фондів: недискримінація; дослідницьке середовище; умови праці; стабільність та постійність роботи; фінансування та зарплата; гендерний баланс; розвиток кар'єри; можливості для мобільності; доступ до навчальної роботи та постійного розвитку; доступ до кар'єрної підтримки; право інтелектуальної власності; співпраця; нагляд; навчання,

наставництво; системи оцінювання; скарги / апеляції; участь в органах, що приймають рішення; рекрутинг.

В Римській декларації про відповідальні дослідження та інновації, прийнятій за результатами конференції «Sciences, Innovation and Society: Achieving Responsible Research and Innovation», що відбулася в Римі 19-21 листопада 2014 року, відповідальні дослідження та інновації інтерпретуються як поточний процес узгодження досліджень та інновацій із цінностями, потребами та очікуваннями суспільства поточний процес узгодження досліджень та інновацій із цінностями, потребами та очікуваннями суспільства, що ґрунтується на принципах заснування ЄС (повага людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги прав людини, у тому числі права осіб, що належать до меншин) та вимогах, що усі зацікавлені сторони, включаючи громадянське суспільство, чуйно реагують один на одного і беруть на себе спільну відповідальність за процеси та результати досліджень та інновацій (Rome Declaration on Responsible Research and Innovation, 2014).

Відповідно до положень Амстердамського заклик до дій з відкритої науки, впровадження порядку відкритої науки потребує управлінської координації, здійснюваної шляхом розподілу інституційної відповідальності за конкретні дії між Європейською Комісією, національними органами влади, дослідницькими організаціями та фінансовими структурами у сфері досліджень, а саме (Amsterdam Call for Action on Open Science, 2016):

1) Національні органи влади та Європейська комісія несуть відповідальність за створення умов для доступу та повторного використання даних; впровадження FAIR (Findable, Accessible, Interoperable and Reusable – даних, які можна знайти, і які є доступні, сумісні та багаторазові (FAIR) Principles ;

2) Національні органи влади та дослідницькі організації – за розподіл функцій, бази даних досліджень, планування та управління дослідженнями, фінансування досліджень (створення позитивних стимулів до відкритості та обміну даними);

3) Національні органи влади та фінансові структури у сфері досліджень – за підготовку експертів з управління даними, визнання їх професії та забезпечення їм можливостей для кар'єрного зросту.

Відповідно до Європейського кодексу поведінки щодо доброчесності досліджень, ратифікованого НАН України, основна відповідальність дослідницької спільноти полягає у формулюванні принципів досліджень, визначенні критеріїв для належної поведінки дослідників з метою максимізації якості та надійності досліджень, адекватного реагування на загрози або порушення доброчесності дослідження. Основою відповідальності дослідницької діяльності є доброчесність вчених у процесі здійснення дослідницької діяльності. Згідно з цим кодексом, основними принципами належної наукової практики, які є загальними і застосовуються як до кожної людини, так і до залучених установ є (The European Code of Conduct for Research Integrity ALLEA, 2017):

надійність у забезпеченні якості досліджень стосовно концептуалізації, методології, аналізу та використання ресурсів;

чесність під час розробки, виконання, перегляду, звітування та комунікації дослідницької роботи в прозорий, справедливий, повний та неупереджений спосіб;

повага до колег, учасників дослідження, суспільства, екосистем, культурної спадщини та навколишнього середовища;

підзвітність щодо науково-дослідної роботи, від ідеї до публікації, щодо її адміністрування та організації, щодо навчання, нагляду, наукового керівництва та щодо подальшого її впливу.

У відповідь на загальну міжнародну та регіональну (європейську) політику відповідальності, принципи та цінності відповідальних досліджень конкретизуються в стандартах та практиках окремих галузей наук (наприклад, The Code of Conduct for Responsible Research by the World Health Organization, 2017), національних дослідницьких систем (Responsible conduct of research and procedures for handling allegations of misconduct in Finland, 2012; Australian Code for the Responsible Conduct of Research, 2018), наукової дослідницької діяльності окремих категорій наукових працівників (Code of Ethics World Economic Forum Young Scientists World, 2018), науково-дослідних установ, університетів (University of Tasmania's Responsible Conduct of Research Framework, 2018) та ін.

Більшість останніх досліджень відповідальності дослідницької діяльності в ЄС ґрунтуються на інтерпретації цього поняття, напрацьованого в рамках концепції RRI як прозорий, інтерактивний процес, завдяки якому дослідники, новатори та інші актори громадськості взаємодіють з метою забезпечення етичної прийнятності, стійкості та суспільної доцільності дослідницької діяльності, її результатів для розвитку науки та інновацій, впровадження досягнень науково-технічної діяльності в суспільстві. Забезпечення відповідальних досліджень в рамках RRI передбачає залучення всіх суб'єктів (від окремих дослідників та новаторів до установ та урядів) до участі на всіх етапах, в усіх процесах та на всіх рівнях управління (від встановлення порядку денного до проєкування, впровадження та оцінки) досліджень та інновацій (Responsible research & innovation. An official website).

Співпраця зацікавлених сторін з просування відповідальності досліджень та інновацій поширюється на: наукову освіту; визначення програм досліджень; проведення досліджень; доступ до результатів досліджень; застосування нових знань у суспільстві з повагою до ґендерної рівності, ґендерного виміру у дослідженнях; з етичних міркувань (Rome Declaration on Responsible Research and Innovation in Europe, 2014).

Важливо, що впровадження концепції відповідальних досліджень передбачає не лише активізацію участі (включення) в дослідницьку діяльність заінтересованих сторін, але й розподіл відповідальності з усіма залученими суб'єктами за її результати (GUNI).

На сьогодні, цінності відповідальних досліджень мають важливе значення не тільки для концепції RRI, але й слугують ключовим та наскрізним компонентом з реалізації інших цілей Рамкових програм ЄС (Open Science. An official website). За останні роки RRI була визначена провідним принципом та концепцією політики ЄС у сфері досліджень та інновацій, «наскрізною проблемою» в рамках цілей «Горизонт 2020» (Implementing RRI in Horizon 2020.), ключовою дією цілі «Наука з суспільством та заради суспільства», спрямованої на подолання розриву між науковою спільнотою та суспільством загалом для подолання суспільних викликів (Science with and for Society, 2018-2020). Невід'ємною складовою відповідальних досліджень є відповідальний та справедливий підхід до оцінки досліджень, відповідальне використання бібліометричних показників, що розвиваються в рамках програми з оцінювання відповідальних досліджень (Plan S).

Тема відповідальності дослідницької діяльності в ЄС активно розвивається через проєктну діяльність шляхом: обґрунтування основних положень та моделей RRI – проєкт «Governance of Responsible Innovation GREAT» (GREAT); сприяння взаємному навчанню та

співпраці у галузі відповідальних досліджень та інновацій на глобальному рівні – проект «Responsible Research and Innovation Networked Globally» (RRING), сприяння успішному впровадженню RRI в організації та наукові програми як в європейському, так і в глобальному контексті – проект «Responsible research and innovation in Practice» (RRI-Practice), розроблення рекомендацій (створити мережу RRI, розвинути спільноту RRI) для подальшої інтеграції RRI у нову Європейську рамкову програму досліджень Horizon Europe – проект *New HoRRizon*, з'ясування природи RRI та реалізації відповідальних досліджень та інновацій (RRI) в університетах та науково-дослідних установах – проект «New Understanding of Communication, Learning and Engagement in Universities and Scientific Institutions» (NUCLEUS) та ін.

Висновки

1. Відповідальність університетів України кардинально зростає у сучасних умовах зовнішніх (глобалізація, цифровізація, інтернаціоналізація освіти і науки) та внутрішніх (децентралізація, інноватизація наукових досліджень) викликів. Посилення потужності та динаміки глобальних викликів, з одного боку, усвідомлення цих викликів як загальної проблеми суспільного розвитку для людства, прийняття ООН програми ЦСР-2030, необхідність ідентифікації проблем та визначення програм забезпечення стійкого розвитку спільнотами усіх рівнів, спонукають до активізації дослідницької діяльності університетів щодо створення необхідної бази знань для вирішення цих завдань. З іншого боку, наближеність університетів до громад на місцевому рівні створює їм можливості для налагодження широкої мережі та різних моделей взаємодії для ідентифікації інформації про вплив існуючих проблем на громади й визначення пріоритетних досліджень, необхідних для вирішення локальних місцевих проблем.

2. За результатами аналізу досліджень вітчизняних вчених, національної політики України у сфері вищої освіти, науки та науково-технологічної діяльності, зроблено висновок, що питання відповідальності дослідницької діяльності ще не стали предметом належної уваги дослідників, політиків, громадськості. Недостатньо уваги приділяється питанням відповідальності дослідницької діяльності також на інституційному університетському рівні, що послаблює спроможність дослідників університету, спроможність самого університету та вітчизняної науки в цілому у порівнянні із зарубіжними, передусім, європейськими дослідниками, університетами, які активно запроваджують стандарти відповідальності дослідницької діяльності у практику досліджень та інновацій.

3. Огляд зарубіжної літератури засвідчує, що питання відповідальності набуває все більшої актуальності на усіх рівнях та в усіх галузях наукової діяльності в усьому світі. Теоретичною основою розроблення та впровадження концепції відповідальності дослідницької діяльності слугує система поглядів щодо етичної, юридичної, соціальної, професійної індивідуальної, колективної, інституційної відповідальності, відповідальності у цілях забезпечення стійкого розвитку та ін. Засновані на інтеграції цих поглядів, сучасні інтерпретації відповідальності дослідницької діяльності зводяться до її узагальненого розуміння як:

основної цінності та функціональної вимоги до проектування, розробки та результатів дослідницької діяльності;

підходу, який ґрунтується на оцінюванні потенційних наслідків дослідницької діяльності;

принципу оцінювання дослідницької діяльності з метою визнання та заохочення надійних досліджень, попередження сумнівних дослідницьких практик, мотивації до доброчесності та підвищення відповідальності досліджень;

складної системи соціальних відносин у сфері дослідницької діяльності, структуру якої формує широке коло її суб'єктів: держава, національні органи влади; дослідницькі організації; наукові працівники (дослідники); університети (наукові працівники, науково-педагогічні працівники, докторанти, студенти всіх рівнів підготовки, менеджмент та ін. категорії працівників університету); партнери транскордонного співробітництва; фінансові структури у сфері досліджень; заінтересовані сторони, включаючи приватний сектор, громадянське суспільство, усіх інших суб'єктів відкритої науки у всьому світі;

способу науковців (дослідників) працювати, співпрацювати, взаємодіяти, ділитися ресурсами та поширювати результати *дослідницької діяльності* у відповідь на зростаючу в суспільстві готовність громадян до участі в дослідженнях та суспільний попит щодо спільного вирішення проблем у відповідь на виклики сучасності;

умови забезпечення інклюзивних досліджень, відповідно до якої суб'єкти дослідницької діяльності працюють разом упродовж усього процесу досліджень (наукової освіти; визначення програм досліджень; проведення досліджень; доступу до результатів досліджень; застосування нових знань у суспільстві з повагою до гендерної рівності, гендерного виміру у дослідженнях; дотримання етичних норм і цінностей та ін.);

процесу, завдяки якому суб'єкти дослідницької діяльності взаємодіють з метою забезпечення етичної прийнятності, сталості та суспільної доцільності дослідницької діяльності та її результатів для розвитку науки та інновацій, впровадження досягнень наукової діяльності;

інструменту узгодження як самого процесу, так і результатів дослідницької діяльності із цінностями, потребами та очікуваннями суспільства, дієвість якого забезпечується шляхом налагодження співпраці між усіма заінтересованими сторонами.

4. Характерною ознакою сучасного етапу розроблення концепції відповідальності дослідницької діяльності та поясненням існуючого різноманіття підходів до її ідентифікації є випереджальне зростання міжнародних, європейських, галузевих, національних та інституційних стандартів у відповідь на підвищені вимоги з боку суспільства щодо забезпечення відповідальності різних суб'єктів, за різні процеси, у різних сферах та на різних рівнях дослідницької діяльності. При цьому, важливе місце в стандартах відповідальних досліджень різних рівнів відведено університетам.

5. Невідкладним завданнями для підвищення відповідальності дослідницької діяльності вітчизняних університетів на сучасному етапі є:

- розроблення національних стандартів та впровадження політики відповідальності (відкритий доступ; залучення громадськості; належне управління; наукова освіта; етика; гендерна рівність та ін.) на всіх рівнях (від національного до інституційного) та в усіх сферах дослідницької діяльності;

- розроблення алгоритму дій для успішної імплементації стандартів відповідальності в систему дослідницької діяльності університетів;

- забезпечення навчання та створення умов для реалізації відповідальних досліджень в університетах.

Перспективи подальших досліджень. Важливим для подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду щодо механізмів впровадження стандартів відповідальності у політики та

практики дослідницької діяльності університетів, та розроблення рекомендацій щодо його імплементації у діяльність університетів України.

Бібліографічні посилання:

- Етичний кодекс ученого України. (2009). Постанова загальних зборів НАН України N 2 від 15.04.2009. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>. С.6.
- Про вищу освіту. (2014). Закон України № 1556-VIII від 2014 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- Про наукову та науково-технічну діяльність. (2015). Закон України № 848-VIII від 26 листопада 2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
- Рекомендації щодо забезпечення принципів академічної доброчесності. (2016). / укладачі: підкомісія 303 «Академічна доброчесність».
- Розширений глосарій термінів та понять. (2017). Ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>.
- Amsterdam agenda. Amsterdam. 5TH World conference on research integrity. (August 2017). <https://wcrif.org/documents/42-amsterdam-agenda/file>.
- Amsterdam Call for Action on Open Science. (2016). <https://www.government.nl/documents/reports/2016/04/04/amsterdam-call-for-action-on-open-science>.
- Australian Code for the Responsible Conduct of Research. (2018). <https://www.nhmrc.gov.au/about-us/publications/australian-code-responsible-conduct-research-2018>.
- Building the Europe of Knowledge. Seventh Framework Programme. (n.d.). https://ec.europa.eu/transport/themes/research/fp7_en.
- The Seventh Framework Programme of the European Community for research, technological development and demonstration activities (2007-2013). (2006). Decision No 1982/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006D1982>.
- Code of Ethics World Economic Forum Young Scientists World. (2018). World economic forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Code_of_Ethics.pdf.
- Debate on relevance in higher education. (2001). UNESCO E-Forum on Higher Education. Paris, 2001. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000145550?posInSet=1&queryId=N-EXPLORE-421f37e2-ee2e-43bc-ab57-e2e9071928b1>.
- GREAT. Governance of Responsible Innovation GREAT. Financed by the European Community's Seventh Framework Programme (FP7/2007-2013). 49 p. https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/default/files/great_d6_4a.pdf.
- GUNi. Global University Network for Innovation. (n.d.). <http://www.guninetwork.org/>
- Higher Education in the Twenty-first Century Vision and Action. (1998). World Conference on Higher Education «UNESCO. Paris 5–9 October 1998. Volume I. Final Report. 1998. 138 p. https://www.academia.edu/34301785/World_Conference_on_Higher_Education_Higher_Education_in_the_Twenty_first_Century_Vi_is_si_io_n_a_an_nd_d_A_Ac_ct_tio_n_n_Final_Report?auto=download.
-

-
- Meek, L. , Teichler, U., & Kearney, M.-L. (eds.). (2009). Higher Education, Research and Innovation: Changing Dynamics. Report on the UNESCO Forum on Higher Education, Research and Knowledge 2001–2009. International Centre for Higher Education Research Kassel (INCHER-Kassel).
https://www.researchgate.net/publication/44841078_Higher_Education_Research_and_Innovation_Changing_Dynamics_Report_on_the_UNESCO_Forum_on_Higher_Education_Research_and_Knowledge_2001-2009.
- Hong Kong Principles for assessing researchers. (2019). Hong Kong. 6th World Conference on Research Integrity, June 2019. <https://wcrif.org/guidance/hong-kong-principles>.
- Science with and for Society. Horizon 2020. (n.d.). Work Programme 2018-2020. European Commission Decision C(2020)6320 of 17 September 2020. <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/science-and-society>.
- Implementing RRI in Horizon 2020. (n.d.). <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/responsible-research-innovation>.
- Including Responsible Research and Innovation (RRI) in the development and implementation of Horizon Europe. (n.d.). Position Paper. <https://rri-in-horizon-europe.net/position-paper-from-the-core-group/>.
- Making a reality of The European Research Area: Guidelines for EU research activities (2002-2006). (n.d.). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - /* COM/2000/0612 final. https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvirkkr58fyw_j9vvik7m1c3gyxp/vikqhiflrzxx.
- Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaborations. Montréal. (2013). 3rd World Conference on Research Integrity, 5-8 May 2013. <https://wcrif.org/documents/356-iapg-translations-montreal-statment/file>.
- Nancy, W. (2018). Gleason Editor Higher Education in the Era of the Fourth Industrial Revolution. Palgrave Macmillan, Singapore. XIX. 229p. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-13-0194-0#editorsandaffiliations>.
- NUCLEUS. (n.d.). New Understanding of Communication, Learning and Engagement in Universities and Scientific Institutions. Bringing RRI into Universities and scientific Institutions. <http://www.nucleus-project.eu/>.
- New HoRRizon. May 2017 – September 2021. Funded by Horizon 2020 (European Commission). <https://newhorizon.eu/our-aim/>.
- Open Science. An official website of the European Union. (n.d.). https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/goals-research-and-innovation-policy/open-science_en#8-ambitions-of-the-eus-open-science-policy.
- Recommendation on Science and Scientific Researchers. (2017). The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 13 November 2017 http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49455&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Rene, V. S. (2013). A vision of responsible innovation. R. Owen, M. Heintz and J. Bessant (eds.) *Responsible Innovation*. London. https://www.researchgate.net/publication/261035849_A_Vision_of_Responsible_Research_and_Innovation.
-

-
- Responsible conduct of research and procedures for handling allegations of misconduct in Finland. (2012). https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.
- Responsible research & innovation. (n.d.). An official website of the European Union. <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/responsible-research-innovation>.
- Responsible Research and Innovation in Academic Practice. (2018). University of Vienna. <https://rri.univie.ac.at/en/>.
- RRING. Responsible Research and Innovation Networked Globally. <https://rring.eu/about-us/>.
- RRI-Practice. Responsible research and innovation in Practice. <https://www.rri-practice.eu/#>.
- Plan S. Responsible Research Assessment and Evaluation. <https://www.coalition-s.org/responsible-research-assessment-and-evaluation/>.
- Responsible Science: Ensuring the Integrity of the Research Process*. «Front Matter». (1992). National Academy of Sciences, National Academy of Engineering, Institute of Medicine. Washington : The National Academies Press, 1992. Vol. I. 199 p. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK234523/>
- Rome Declaration on Responsible Research and Innovation in Europe. Italian Presidency of the Council of the European Union. (21 November 2014). https://www.sis-rr-conference.eu/wp-content/uploads/2014/12/RomeDeclaration_Final.pdf
- Sands, H., & Berkman, R. (2021). Higher education plays a critical role in the post-truth era. <https://universitybusiness.com/higher-education-plays-critical-role-post-truth-era-cleveland-state-university/>.
- Singapore statement on research integrity. Singapore. 2nd World Conference on Research Integrity. (21-24 July 2010). <https://wcrif.org/statement>.
- The Code of Conduct for Responsible Research (The Code). (2017). <https://www.who.int/about/ethics/code-of-conduct-responsible-research.pdf?ua=1>.
- The European Charter for Researchers. (2005). <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/charter/european-charter>.
- The European Code of Conduct for Research Integrity Revised Edition. ALLEA - All European Academies. (2017). Berlin. <https://www.allea.org/wp-content/uploads/2017/05/ALLEA-European-Code-of-Conduct-for-Research-Integrity-2017.pdf>.
- The Role of Research in Higher Education: Implications and Challenges for an Active Future Contribution to Human and Social Development. (2008). Hebe Vessuri. Higher Education in the World. <https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2099/8119/vessuri.pdf>.
- Tijdink, J. K., Horbach, S. P. J. M., Nuijten, M. B., & O'Neill, G. T. (2021). Towards a Research Agenda for Promoting Responsible Research Practices. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*. https://www.researchgate.net/publication/351915262_Towards_a_Research_Agenda_for_Promoting_Responsible_Research_Practices.
- University of Tasmania's Responsible Conduct of Research Framework. (n.d.). <https://www.utas.edu.au/research-admin/research-integrity-and-ethics-unit-rieu/research-integrity/university-of-tasmania-responsible-conduct-of-research-framework>.
- Vessuri, H. (2008). The Role of Research in higher Education: Implications and Challenges for an Active Future Contribution to Human and Social Development. *Higher Education in the World*. P.119–141.
-

<https://www.researchgate.net/publication/319106055> The Role of Research in Higher Education Implications and Challenges for an Active Contribution to Human and Social Development.

References

- Etychnyi kodeks uchenoho Ukrainy [Code of Ethics of the scientist of Ukraine]. (2009). Postanova zahalnykh zboriv NAN Ukrainy N 2 vid 15.04.2009. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09#Text>. S.6. [in Ukrainian].
- Pro vishchu osvitu. [About higher education]. (2014). Zakon Ukrainy № 1556-VIII vid 2014 roku. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>. [in Ukrainian].
- Pro naukovu ta naukovo-tekhnicnu diialnist. [About scientific and scientific-technical activity]. (2015). Zakon Ukrainy № 848-VIII vid 26 lystopada 2015 r. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>. [in Ukrainian].
- Rekomendatsii shchodo zabezpechennia pryntsyviv akademichnoi dobrochesnosti. [Recommendations for ensuring the principles of academic integrity]. (2016). / ukladachi: pidkomisiia 303 «Akademichna dobrochesnist». [in Ukrainian].
- Rozshyrenyi hlosarii terminiv ta poniat. [Extended glossary of terms and concepts.]. (2017). St. 42 «Akademichna dobrochesnist» Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» vid 5 veresnia 2017 r. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf>. Amsterdam agenda. Amsterdam. 5TH World conference on research integrity. (August 2017). <https://wcrif.org/documents/42-amsterdam-agenda/file>. [in Ukrainian].
- Amsterdam Call for Action on Open Science. (2016). <https://www.government.nl/documents/reports/2016/04/04/amsterdam-call-for-action-on-open-science>.
- Australian Code for the Responsible Conduct of Research. (2018). <https://www.nhmrc.gov.au/about-us/publications/australian-code-responsible-conduct-research-2018>.
- Building the Europe of Knowledge. Seventh Framework Programme. (n.d.). https://ec.europa.eu/transport/themes/research/fp7_en.
- The Seventh Framework Programme of the European Community for research, technological development and demonstration activities (2007-2013). (2006). Decision No 1982/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006D1982>.
- Code of Ethics World Economic Forum Young Scientists World. (2018). World economic forum. https://www3.weforum.org/docs/WEF_Code_of_Ethics.pdf.
- Debate on relevance in higher education. (2001). UNESCO E-Forum on Higher Education. Paris, 2001. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000145550?posInSet=1&queryId=N-EXPLORE-421f37e2-ee2e-43bc-ab57-e2e9071928b1>.
- GREAT. Governance of Responsible Innovation GREAT. Financed by the European Community's Seventh Framework Programme (FP7/2007-2013). 49 p. https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/sites/default/files/great_d6_4a.pdf.
- GUNi. Global University Network for Innovation. (n.d.). <http://www.guninetwork.org/>
-

-
- Higher Education in the Twenty-first Century Vision and Action. (1998). World Conference on Higher Education «UNESCO. Paris 5–9 October 1998. Volume I. Final Report. 1998. 138 p. https://www.academia.edu/34301785/World_Conference_on_Higher_Education_Higher_Education_in_the_Twenty_first_Century_Vision_and_Action_on_a_Final_Report?auto=download.
- Meek, L., Teichler, U., & Kearney, M.-L. (eds.). (2009). Higher Education, Research and Innovation: Changing Dynamics. Report on the UNESCO Forum on Higher Education, Research and Knowledge 2001–2009. International Centre for Higher Education Research Kassel (INCHER-Kassel). https://www.researchgate.net/publication/44841078_Higher_Education_Research_and_Innovation_Changing_Dynamics_Report_on_the_UNESCO_Forum_on_Higher_Education_Research_and_Knowledge_2001-2009.
- Hong Kong Principles for assessing researchers. (2019). Hong Kong. 6th World Conference on Research Integrity, June 2019. <https://wcrif.org/guidance/hong-kong-principles>.
- Science with and for Society. Horizon 2020. (n.d.). Work Programme 2018-2020. European Commission Decision C(2020)6320 of 17 September 2020. <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/science-and-society>.
- Implementing RRI in Horizon 2020. (n.d.). <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/responsible-research-innovation>.
- Including Responsible Research and Innovation (RRI) in the development and implementation of Horizon Europe. (n.d.). Position Paper. URL: <https://rri-in-horizon-europe.net/position-paper-from-the-core-group/>.
- Making a reality of The European Research Area: Guidelines for EU research activities (2002-2006). (n.d.). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - /* COM/2000/0612 final. https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvrkkkr58fyw_j9vvik7m1c3gyxp/vikqhiflrzxx.
- Montreal Statement on Research Integrity in Cross-Boundary Research Collaborations. Montréal. (2013). 3rd World Conference on Research Integrity, 5-8 May 2013. <https://wcrif.org/documents/356-iapg-translations-montreal-statement/file>.
- Nancy, W. (2018). Gleason Editor Higher Education in the Era of the Fourth Industrial Revolution. Palgrave Macmillan, Singapore. XIX. 229p. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-981-13-0194-0#editorsandaffiliations>.
- NUCLEUS. (n.d.). New Understanding of Communication, Learning and Engagement in Universities and Scientific Institutions. Bringing RRI into Universities and scientific Institutions. <http://www.nucleus-project.eu/>.
- New HoRRizon. May 2017 – September 2021. Funded by Horizon 2020 (European Commission). <https://newhorizon.eu/our-aim/>.
- Open Science. An official website of the European Union. (n.d.). https://ec.europa.eu/info/research-and-innovation/strategy/goals-research-and-innovation-policy/open-science_en#8-ambitions-of-the-eus-open-science-policy.
- Recommendation on Science and Scientific Researchers. (2017). The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), 13 November
-

-
- 2017 http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=49455&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.
- Rene, V. S. (2013). A vision of responsible innovation. R. Owen, M. Heintz and J. Bessant (eds.) *Responsible Innovation*. London. https://www.researchgate.net/publication/261035849_A_Vision_of_Responsible_Research_and_Innovation.
- Responsible conduct of research and procedures for handling allegations of misconduct in Finland. (2012). https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.
- Responsible research & innovation. (n.d.). An official website of the European Union. <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/responsible-research-innovation>.
- Responsible Research and Innovation in Academic Practice. (2018). University of Vienna. <https://rri.univie.ac.at/en/>.
- RRING. Responsible Research and Innovation Networked Globally. <https://rring.eu/about-us/>.
- RRI-Practice. Responsible research and innovation in Practice. <https://www.rri-practice.eu/#>.
- Plan S. Responsible Research Assessment and Evaluation. <https://www.coalition-s.org/responsible-research-assessment-and-evaluation/>.
- Responsible Science: Ensuring the Integrity of the Research Process*. «Front Matter». (1992). National Academy of Sciences, National Academy of Engineering, Institute of Medicine. Washington : The National Academies Press, 1992. Vol. I. 199 p. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK234523/>
- Rome Declaration on Responsible Research and Innovation in Europe. Italian Presidency of the Council of the European Union. (21 November 2014). https://www.sis-rrri-conference.eu/wp-content/uploads/2014/12/RomeDeclaration_Final.pdf
- Sands, H., & Berkman, R. (2021). Higher education plays a critical role in the post-truth era. <https://universitybusiness.com/higher-education-plays-critical-role-post-truth-era-cleveland-state-university/>.
- Singapore statement on research integrity. Singapore. 2nd World Conference on Research Integrity. (21-24 July 2010). <https://wcrif.org/statement>.
- The Code of Conduct for Responsible Research (The Code). (2017). <https://www.who.int/about/ethics/code-of-conduct-responsible-research.pdf?ua=1>.
- The European Charter for Researchers. (2005). <https://euraxess.ec.europa.eu/jobs/charter/european-charter>.
- The European Code of Conduct for Research Integrity Revised Edition. ALLEA - All European Academies. (2017). Berlin. <https://www.allea.org/wp-content/uploads/2017/05/ALLEA-European-Code-of-Conduct-for-Research-Integrity-2017.pdf>.
- The Role of Research in Higher Education: Implications and Challenges for an Active Future Contribution to Human and Social Development. (2008). Hebe Vessuri. Higher Education in the World. <https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2099/8119/vessuri.pdf>.
- Tijdink, J. K., Horbach, S. P. J. M., Nuijten, M. B., & O'Neill, G. T. (2021). Towards a Research Agenda for Promoting Responsible Research Practices. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*. https://www.researchgate.net/publication/351915262_Towards_a_Research_Agenda_for_Promoting_Responsible_Research_Practices.
-

University of Tasmania's Responsible Conduct of Research Framework. (n.d.).
<https://www.utas.edu.au/research-admin/research-integrity-and-ethics-unit-rieu/research-integrity/university-of-tasmania-responsible-conduct-of-research-framework>.

Vessuri, H. (2008). The Role of Research in higher Education: Implications and Challenges for an Active Future Contribution to Human and Social Development. *Higher Education in the World*. P.119–141.
<https://www.researchgate.net/publication/319106055> The Role of Research in Higher Education Implications and Challenges for an Active Contribution to Human and Social Development.

Стаття надійшла до редакції 13.11.2021

Прийнято до друку 01.12.2021

Responsibility of Research Activities of Universities: Conceptual Foundations and Standards

Olha Petroye, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Head of Department of research activity of Universities of Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

For the first time in domestic science, the article actualizes the topic of responsibility of research activities of universities as a complex problem. The author concludes on the growth of international, European, industry, national and institutional standards of responsibility in the situation of increased societal demands for responsibility from different actors, for different processes, in different fields, and at different levels of research activity. The article clarifies the preconditions and trends of standardization of responsible research in international and European documents. The author has identified the composition of the main subjects of research activities, namely state, national authorities, researchers, research organizations, cross-border cooperation partners, research financial institutions, stakeholders, including the private sector, civil society, as well as all other open science actors worldwide. The area of their responsibility at the system of research activities has been presented.

262

The author has revealed conceptual foundations of the responsibility of research activities as a tool for harmonizing the whole process of research and innovation with the values, needs, and expectations of society. The harmonization provides for establishing cooperation between all stakeholders regarding collaboration in scientific education, setting of the research agenda, ensuring access to the results and projections of new research, adherence to the values of gender and ethical responsibility.

The place and leading role of the concept of responsibility of research activities as a component in the EU framework programs for research and innovation are shown. The role of universities in the increased responsibility of research activities and the formation of a culture of responsible research and innovation in society is substantiated.

The tasks for increasing the responsibility of research activities of domestic universities at the present stage are outlined: development of national standards and implementation of the policy of responsibility at all levels and in all areas of research; development of the algorithm of actions for successful implementation of standards of responsibility in the system of research activities of universities; providing training and creating conditions for the implementation of relevant research in universities.

Keywords: *responsible research and innovation; research activities of universities; responsibility of the university; standards of responsibility of research activities.*